

Gréczi-Zsoldos Enikő

A palóc nyelvjárási beszélőközösség diftongushasználatának izoglosszája térben és időben

1. Bevezetés

Az utóbbi években végzett palóckutatásaim során azt tapasztaltam, hogy a korábbi nyelv(járás)történeti korszakokban tágabb területen és változatosabb realizációkban voltak jelen a kettőshangzók a palóc nyelvjárási beszélők nyelvhasználatában. A későbbi időszakokban kisebb területre szorult vissza ezek használata, a XX–XXI. századra bizonyos nyelvjárás csoportokban pedig egészen eltűnt a diftongusejtés. Élőnyelvi gyűjtéseken alapuló adatok bizonyítják, hogy a régió bizonyos területein, egyes nyelvjárás csoportokban és helyi nyelvjárásokban még a XIX. században is adatoltak diftongusejtést, azonban a XX. század végén és a XXI. század elején a palóc nyelvjárási beszélőközösséghez tartozók nagy része nem ejt kettőshangzókat. A XXI. századra a középpalóc nyelvjárás csoportból egészen eltűnt a korábban még adatolható diftongusejtés.

Tanulmányomban a diftongushasználat és -eltűnés időbeli és térbeli határait igyekszem megrajzolni. A vizsgálat alapjául szolgáló korpusz segítségével a középkortól napjainkig, azaz az ómagyar kortól máig mutatom be a nyelvhasználati változást. Elemzésem az alábbi írásbeli és szóbeli adatokat veszi számba: a Gömör-kódexnek a vélhetően palóc területről származó Legéndy Katalin apáca kézírásával ránk maradt 202 oldala, különböző műfajú középkori nyelvemlékek, a XVIII–XX. századi palócleírások, továbbá A magyar nyelvjárások atlaszának a XX. század közepén gyűjtött nyelvjárási adatai, a Horvátországi (szlavóniai) nyelvjárási atlasz palóc nyelvjárás szigeteinek adatai, a XX–XXI. század fordulóján gyűjtött nyelvi anyagra épülő Medvesalja magyar nyelvjárási atlasza és a XX–XXI. századi élőnyelvi gyűjtések, köztük saját gyűjtéseim. Ezen adatok alapján igyekszem bemutatni a palóc nyelvjárási területen a diftongusok izoglosszáját.

2. Diftongusok az ómagyar kori magyar nyelvben

A magyar hangrendszer változásának folyamatában jelentős átalakulás történt a XII–XIV. század közötti időszakban, ugyanis ekkor a régi magyar diftongusrendszer nagymértékű monoftongizációja következett be. Egyes nyelvjárási részletekben azonban megmaradt a kettőshangzós ejtés, tehát egyszerre, egy időben éltek ekkor a diftongusos és a monoftongusos formák (Benkő, 1957, 76. o.). Gerstner Károly az ómagyar kor végének hangtörténetéről és azon belül a labiális utótagú kettőshangzókról szólva megerősíti, hogy ebben az időszakban nyelvjárási különbségek alakulhattak ki a diftongusok használatában (Gerstner, 2018, 123. o.). Juhász Dezső is megjegyzi nyelvjárástörténeti összefoglalójában, hogy ebben az időben rendkívül változatos mind a nyitódó, mind a záródó diftongusok nyomoték-, idő- és hangszínáryalata (Juhász, 2018, 329. o.). A magyar nyitódó és záródó kettőshangzók történetéről írt dolgozatát azzal vezeti be, hogy a magyar nyelv magánhangzó-történetében a kettőshangzók közül a záródóak játszották a főszerepet. A záródó diftongusok ómagyar eredetűek lehetnek, a nyitódó diftongusok megjelenése későbbi és szűkebb körű (Juhász, 2011, 123. o.). Benkő Loránd többször hangsúlyozza nyelvjárástörténeti munkájában, hogy a középmagyar kortól újra kettőshangzókat használó nyelvjárások efféle ejtése – úgy tűnik – későbbi diftongizáció eredményei (Benkő, 1957, 76–77. o.).

Az ómagyar kor végéről, a XVI. század elejéről két olyan kódexmásolót tudunk azonosítani, akik az északi-északkeleti régióból származtak. Egyikük, Legéndy Kató valószínűleg az Ipoly vidéki nyelvjáráscepoorthoz tartozó Nógrád megyei Legénden született, ő a Gömör-y-kódex 8. keze (Haader–Papp, 2001, 100. o.). Ráskay Lea minden bizonynyal a zempléni Ráska településről került a Nyulak szigeti (a későbbi margitszigeti) domonkos kolostor scriptóriumába (l. Horger, 1897). Mindkét kódexmásoló apáca itt végezte másoló munkáját. A Gömör-y-kódex 202 lapját, mintegy kétharmadát másoló Katalin apáca (Haader–Papp, 2001) lejegyzett szövegében az ő helyén *ev*, *ev̄*, *eu* áll, pl. *zèvlèv* 'szőlő', *vezèv* 'vessző', *esztendèvbe* 'esztendőbe'; *iduezjtev̄m* 'üdvözítöm', *beusegeth* 'bőséget', toldalékokban: *erdembev̄l* 'érdemből', *menjbev̄l* 'mennből', *sebejdrev̄l* 'sebeidről', *keseusegegrèvl* 'keserúségekről' stb. Ráskay Lea lejegyzett szövegeiben is hasonló betűkapcsolatokat találunk ő, ő helyén (*ew*, *ev*). A Jókai-kódex Nyitrához kötődik, amely a palócság nyugati határszéle, abban is hasonló alakokat találunk (pl. *ew*, *nemjnew*, *ferenczrewl*, *ewnekyk*, *ewlné*, *sebekrewl*). Ezenkívül a Keszthelyi- és az Érdy-kódex, illetve több korabeli levél, ítéletszöveg, lajstrom scriptorának az írásgyakorlatában is megjelenik a betűkapcsolatos írásmód (*ew*). Az írott szövegek olvasatában az *eu*, *ev*, *ev̄*, *ew* betűkapcsolatok átírása monoftongussal történik. A nyelvtörténészek ezek hangzó változatában nem feltételeznek diftongusejtést. Ugyanakkor pl. több olyan szövegben, amelyek szintén ugyanebben az időszakban,

a XVI. század első felében keletkeztek, és a Dunántúlhoz vagy Erdélyhez köthetők, nem találjuk meg ezt a fajta betűkapcsolatos lejegyzést, pl. a Gyöngyösi Szótártöredékben, amely a Dunántúl déli részén készülhetett, a Tihanyi apátság könyvtárában megtalált Tihanyi Kódexben, a körmendi Batthyány Ferenc 1526. évi levelében és az erdélyi területhez köthető Székelyudvarhelyi kódexben is csak monoftongusra utaló jelölést találunk. Ha megvizsgáljuk az 1500-as évek elejéről fennmaradt nyelvelmékeket, azt tapasztaljuk, hogy – amennyiben lehet lokalizálni a szöveget – nyelvjárasterületenként és gyakran scriptóriumtól függően eltérnek a hangjelölések. Nem bizonyítható, hogy diftongus, sem az, hogy monoftongus állt a digráf lejegyzés mögött, hiszen az egykor írott szövegek ejtését lehetetlen pontosan rekonstruálni. A diftonguslejegyzés ellenérvei között említhetjük, hogy pl. az általam vizsgált, az Ipoly vidéki palóc területről származó Legéndy Katalin apáca kézírásában fennmaradt kódexszövegben a rövid magánhangzó (ö) jelölése is kettős grafémával történik, márpedig a rövid magánhangzókból nem lesz diftongus nyelvjárásainkban, másfelől csupán a magas hangrendű magánhangzók jelölésénél fordul elő a betűkapcsolatos írásmód, a mély hangrendű ó esetében a jelölés egy grafémával történik (o). Véleményem szerint mégis érdemes elgondolkodni azon a lehetőségen, hogy egy-egy másoló vagy scriptórium írásgyakorlatában a digráf jelölések esetleg diftongusra utalnak. Az ómagyar kori nyelvjárásainkban bizonyíthatóan jelen vannak a kettőshangzók, s ennek akár nyoma is maradhatott az írott szövegekben. Azt pedig tudjuk is bizonyítani, hogy a diftongusejtés a későbbiekben jelen van a palóc beszélőközösségben, hiszen a XVIII. századtól a palócn nyelvjárás-leírásokban is említik a gyűjtők az itt hallható kettőshangzókat.

3. A XVIII., a XIX. és a XX. század eleji palóckutatások

A XVIII. században élt Bél Mátyás nyelvtörténeti tervezetében és a *Notitia Hungariae novae historica geographia...* c. munkájában leírja, hogy a korábban „felföldismus”-nak nevezett palóc nyelvjárást durvának érzi, szőejtésüket javítandónak véli. Példasorában olyan palóc tájszót is lejegyez, amelyben kettőshangzó található: *tsoukám*, s mivel a nyelvjárásban rejlő értékek iránti érzékenysége csekély volt, az iskolai műveltséget nagyobbra tartotta, ezért azt javasolta, hogy módosítva a kiejtést ezt a szót inkább úgy ejtsék: *tsókám* [csókám] (monoftongussal) (Bél, 1735).

A XIX. század a palóc nyelvjárás kutatás történetének az egyik legtermékenyebb időszaka. A palóc nyelvjárás jellemzőinek első leírásait XIX. századi népismertető tanulmányokban, etnográfiai cikkekben találjuk meg. Ebben az évszázadban megsaporodtak a népköltészeti gyűjtések, egyre több értelmiségi, tudós érvelt a népi kultúra folytonossága és megújító hatása mellett, többen írtak értekezéseket a

palócok szokásairól, hagyományairól és nyelvjárásáról. Az első XIX. századi palócdolgozatok nem nyelvtudományi cézzal készült munkák. Szerzőik vállalkozásának lényege az volt, hogy palóc területen született és/vagy itt élő értelmiségiként megismertessék az ország más részein élőkkal szeretett anyanyelvjárásuk sajátosságait, mindezt nem önálló nyelvészeti gyűjtésként, hanem népcsoportjuk kultúráját bemutató népismertető tanulmányok részeként. Nyelvjárás leírásaik tehát nem nyelvtudományi munkák, ők maguk nem nyelvtudósok, így megállapításaikat nem tekinthetjük tudományosan igazolt tételeknek, mégis nagy értéket képviselnek, a nyelvjárások történetének tanulmányozásában segítséget nyújtanak, hiszen tájékoztatnak az egykori élőbeszéd jellemzőiről.

A Tudományos Gyűjtemény 1817. évi első kötetében „Egy Hazafi” aláírással jelent meg felhívás „A Palótság Esmértetésére”. Egyetlen pályamű érkezett az egykori szerkesztőségbe, a Hont megyei Csáb községben született bencés szerzetes, Szeder Fábían munkája, akinek *A Palóczokról* címmel 1819-ben megjelent néprajzi tanulmányát még további két értekezés követte a Tudományos Gyűjtemény lapjain: 1821-ben és 1835-ben jelentek meg további tanulmányai a palóc népcsoport szokásairól, nyelvéről (Szeder, 1819, 1821, 1835). Földrajzi behatárolása szerint Nógrád, Hont, Gömör, Borsod és Heves vármegye magyarjait nevezi palócoknak (Szeder, 1819, 6. o.), de a gyűjtés területét így határolja be: „elég legyen most a N. Honthi és Nógrádi Palóczokról, a’kiket jól ismérek, szöllum” (Szeder, 1819, 7. o.). Lejegyzett példából, a bemutatott jelenségekből kitűnik, hogy csupán az egyik palóc nyelvjáráscsoportnak, sőt tovább szűkíthetjük: egy helyi nyelvjárásnak, szülőhelyének, Csábnak és a környékbeli falvaknak a nyelvi jellemzőit rögzítette. Ezt a nyelvföldrajzi területet a későbbi nyelvatlaszkutatások során kirajzolódó nyelvjáróterületek közül az Imre Samutól Ipoly vidéki nyelvjáró típusnak nevezett palóc csoportba sorolhatjuk (Imre, 1971, 352–353. o.).

Szeder Fábían a palócok magánhangzórendszerének bemutatásában – mintegy igazolva saját meglátását Pápay Sámuelnek a magyar literatúráról írt dolgozatára alapozva („minden magánhangzót mintegy Diftongussal ejtvén”) – leírja, hogy az á, é, ó, ő hangzók a palócoknál így hangzanak: uá, ié, uó, üő (példái: vuáros, iédes, uóloom, üőrzöm), s ezekben a szavakban „az u, i, ü betűk röviden, az á, é, ó, ő, pedig hosszasan hangzik” (Szeder, 1819, 7. o.), azaz mai dialektológiai terminológiánkkal megfogalmazva: nyitódó, emelkedő típusú diftongusokat hallott. A nyelvatlasz adatait szintetizáló Imre Samu nyelvjárás összefoglalójában (Imre, 1971, 352. o.) azt olvassuk, hogy az Ipoly vidéki nyelvjáró típusban egy településen, Kemencén (H-1) lehet hallani uo, üö, ié típusú kettőshangzókat. A palóc nyelvjáró csoportok közül ezenkívül a keleti középpalóc nyelvjárás jellemzői között találjuk meg a diftongusejtést, Imre Samu megemlíti, hogy az ó, ő, é fonéma óu, öü, éi típusú kettőshangzókból realizálódhat (Imre, 1971, 351. o.). Ugyanezeknek a

hangzótipusoknak, az enyhe záródó diftongusoknak a déli palóc tömb keleti peremén való ritka megjelenéséről ad számot Juhász Dezső (Juhász, 2001, 285. o.). Ezek nem hasonlók a Szeder Fábián által rögzített csábi típusú kettőshangzóhoz, hiszen a keleti középpalóc és a déli tömb keleti peremének nyelvjárási beszélője nem nyitódó, hanem záródó kettőshangzókat ejt.

Csáb (ma: Čebovce, SK), amelynek nyelvjárását Szeder Fábián rögzítette, A magyar nyelvjárások atlaszának is kutatópontja (Csz-16), az Ipoly vidéki típust képviseli. A palóc települések közül tehát Csáb nyelvjárásának jellemzőit ismerjük a legrégebb óta, s az MNyA. gyűjtői a település XX. századi nyelvállapotát is adatolták. A magyar nyelvjárások atlaszában Csáb kutatóponton már nem találunk diftongusos ejtést, az alábbi szavakban, amelyekben *ó, ő, é* található, valahány adat monoftongusos: *bőfött* (404. térképlap), *ílesztő, élesztő* (418.), *tépértő* (432.), *vőleginy, vőlegény* (470.), *gégá, gége, lékcső* (498.), *középuj, középsőúj* (511.), *gyűrőúj* (512.) stb. (MNyA., 1968–1976).

Hollók Imre szintén a Tudományos Gyűjteményben közölt tanulmányt a gömöri barkók XIX. századi nyelvhasználatáról (Hollók, 1836, 60–64. o.). Példáit Sajópuspöki, Szentsimon, Gesztete, Egyházasbást, Zabar településeken gyűjtötte. A rozsnyói paptanár észrevette, hogy a palócok és a gömöri barkók „szójárása” egyezik. A mai nyelvjáróterületi határokat figyelembe véve igazolható ez a megfigyelés, mivel az említett kutatópontok a palóc nyelvjárási régióhoz tartoznak. A diftongusok ejtését ő is lejegyezte, akárcsak Szeder Fábián, még a példái között is megtaláljuk azokat, amelyeket Szeder Fábián is adatolt. Igen változatos diftongushasználatot (*uá, uó, au, aó, ao, eő, eü, öü, ie, ié*) bizonyít példasora: *vuár* 'vár', *uóloom* 'óloom', *suógor* 'sógor', *kiét* 'két', *iédes* 'édes', *kiend* 'kend', az *l* kiesésével járó diftongizáció példáit is sorolja: *auma* 'alma', *bauta* 'balta', *paógár* 'polgár', *kaobász* 'kolbász', *aovasok* 'olvasok', *eóment* 'elment', *eülopta* 'ellopta', *föument* 'fölment', *zöüldes* 'zöldes'. Ugyanakkor egyes adatközlők nyelvhasználatából az *l* kiesésével járó monoftongusos pótlónyúlást adatolja: *tóp* 'talp', *bóha* 'bolha', *óma* 'alma', *bóta* 'balta', *szóma* 'szalma'. Látszik, hogy akár ugyanazok a szavak, amelyeket az egyik településen diftongussal ejtettek, a szomszédos településen monoftongussal hangzottak. Zárszavában erre a településenkénti eltérésre fel is hívja a figyelmet (Hollók, 1836, 64. o.).

A Karancskesziben káplánként szolgáló Szabó István is a Tudományos Gyűjtemény felszólítására kezdte lejegyezni szolgálati helyén, a Karancs völgyében élő beszélők nyelvjárási jellegzetességeit. Az 1837-ben megjelent tanulmányát földrajzi leírással kezdi, behatárolja azt a területet, amelynek nyelvjárását papként megfigyelt: „Karancs hegye Nógrádban Fülek Losoncz és Szécsén városok között fekszik, keleti oldalán Somos-Újfalu, nyugoti részén Karancs-Berény, Bocsár-Lapujtó, Karancs-Ápátfalva, Karancs-ala, déli végén Baglyas-ala és Salgó-Tarján

helységektől koszorúzva.” (Szabó, 1837, 43. o.). Négy fiókegyház tartozott a karancskeszzi parókiához, ahol szolgált: Karancsberény, Bocsárlapujtő, Karancsapátfalva, Karancsalja, tehát leírásában ennek a középpalóc nyelvjárás-csoport-hoz tartozó öt településnek a helyi nyelvjárását mutatja be. (Bocsárlapujtő és Karancsapátfalva egyesüléséből alakult a későbbi Karancslapujtő.) A Szabó István által megrajzolt nyelvjárási area a későbbi dialektológiai szakirodalom alapján, elsősorban Imre Samu nyelvjárás-típus-felosztása (Imre, 1971, 349–351. o.) és a 2001-ben megjelent MDial.-ban található leírás alapján behatárolva (Juhász, 2001, 282–288. o.) a tulajdonképpeni középpalóc nyelvjárás-csoport része. Szabó István a Karancs-völgyi beszélők magánhangzó-jelenségeinek köréből elsőként a diftongusokat emeli ki, ilyen példákat idéz: *súrőü, sőürőü* (Szabó, 1837, 43–44. o.). A mai Karancs-vidéki nyelvjárásban nem ejtenek diftongust, ezt több ott végzett gyűjtésem is bizonyítja (Gréczi-Zsoldos, 2016, 2017).

Reguly Antal 1857 szeptemberét aktív gyűjtéssel töltötte a palócok körében. Elsősorban antropológiai kutatásokat végzett, eközben jól hasznosítható nyelvészeti feljegyzéseket is készített. Pestről indulva Vácon át jutott el Balassagyarmatra, majd innen Szécsénybe és Losoncra. Cédulákra jegyzett fel adatokat Nógrád, Heves és Borsod megye területéről. Gyűjtését két központi területen végezte: az egyik a Karancs vidékére, Fülek környékére esik, a másik pedig a Mátra egyik oldalára. A nógrádi települések közül gyűjtést végzett Karancsalján, Liptagergén, Lapujtőn, Persén, Rappon, Fülekpüspökiben, Fülekpilisen, Fülekkovácsiban, Mulyadkán, Bénán, Kurtányban és további Fülek környéki településeken: Almágyon, Sőregen és Csomán. Rövid feljegyzéseket készített a medvesaljai településekről: Vecseklő, Tajti, Óbást, Ajnácskő, Cered beszélőinek tájszavairól, szóejtéséről. A Mátra vidéki kutatása szűkebb táji kiterjedésre korlátozódott: főleg antropológiai méréseket végzett, de nyelvjárási megjegyzéseket is rögzített a Heves megyei Egercsehi, Bekölce, Bélapátfalva, Uppony, Bánhorvát és Bánfalva településekről. Ezek mellett több szomszédos települést is bejárt, pl. a borsodi Járdánházát, Mikófalvát, Szilvásváradot, Nagybarcát, Jánosit (Selmeczi Kovács, 1994, 12. o.). A két kéziratos kötet a naplótöredékekkel együtt 1975-ben változtatások nélkül jelent meg a Palóckutatás elnevezésű program keretében (Reguly, 1857/1975). Jegyzetei a nyelvjárás-kutatók számára is jól használhatók, mivel ügyelt a tájszavak kiejtés szerinti megörökítésére. Nyelvhasználati, nyelvjárási, szociopragmatikai, kommunikációs megjegyzéseit településekhez és az általa elnevezett palóc csoportokhoz köti: ú. m. „igazi, gömöri, fél palocz, harmadrendü Palocz” (Reguly 1857/1994, 146–152. o.) közösségekhez. A diftongusok meglétét – Szeder Fábiánhoz hasonlóan – Reguly Antal is adatolja, ezt írja: „az ä-t úgy ejtik, hogy egy i-t tegyen elejbe” (Reguly, 1994, 146. o.). Az általa gömöri dialektusnak nevezett nyelvjárásban a záródó típusú diftongust írja le: itt „az i-t teszi az ä után”, azaz *äi*-t képez ejtésekor. Lejegyzése szerint a „fél palocz” az *i*-t „elejti”, azaz az *e* nem

diftongizálódik. Ugyanígy a „harmadrendű Palocz” sem használ diftongust, amikor az *á*-t ejti, azt ugyanis „hosszan hangoztatva” *ā*-nak (labiálisan) ejti (Reguly, 1857/1994, 146. o.). Gömörben záródó diftongusokat hallott (*ou*, *ei*). Hollók Imre, mint fentebb láttuk, nem ilyen típusú kettőshangzókat adatolt itt. Az „igazi” palócoknál, amely Reguly Antal leírásában a középpalócot jelenti, nyitódó diftongust (*uo*) hallott, ez sem egyezik a Szabó István által lejegyzett kettőshangzó-típussal, mert míg Reguly Antal nyitódó, addig Szabó István záródó diftongusokat hallott ebben a nyelvjáráscsoportban. A medvesaljai településeken *eő* és *eü* kettőshangzókat jegyzett le Reguly Antal, és ha megnézzük Medvesalja 2011-ben megjelent nyelvjárási atlaszának térképlapjait (Cs. Nagy, 2011), akkor azt látjuk, hogy – bár nem pontosan azok a kettőshangzók vannak ma jelen, amelyeket Reguly Antal hallott, de – *ó*, *ő*, *é* helyén az ott élők beszédében ma is záródó, ereszkedő típusú diftongusok realizálódnak: *ő^ü* (pl. *ző^üd*, *gyümő^ücs*, *cső^ü*), *ó^u* (pl. *borsó^u*, *gó^uré*), *éⁱ* (pl. *céⁱkla*, *réⁱpa*).

Pap Gyula zagyvapálfalvai születésű ügyvéd a Salgó vidéki nyelvjárásnak és népkölteményeknek szentelt könyvet a XIX. sz. második felében (Pap, 1865). Így határolja be gyűjtésének földrajzi helyét: „Gyűjteményünk keletkezéseshelye Nógrádmegye Salgóvidéke”. A Salgó vidéki palócok énekeinek, népkölteményeinek kiadását nyelvjárási megjegyzésekkel vezette be, így tudomásunk van az ún. tulajdonképpeni középpalóc nyelvjárás Salgó vidéki helyi nyelvjárásának XIX. századi állapotáról is. A nyelvjárási jelenségek között megemlíti, hogy az itt élők diftongust csak a köznyelvi *ó* helyén ejtenek, de mindkét változatban: nyitódó (*uó*, pl. *luó* 'ló') és záródó formában egyaránt (*óu*, pl. *fokóu* 'fakó'). Az *l* kiesésével és vokalizálódásával kialakult diftongust is leírja, a jelenséget a *szaoma* 'szalma' példával igazolja.

Büszkeséggel vallotta magát palócnak a Nógrád megyei Etesen 1841-ben született, majd tanulmányai után Szécsényben tevékenykedő Pintér Sándor ügyvéd, archeológus is, aki a családi hagyománynak, édesapja nevelésének és tanárainak hatására a palóc folklórkutatás egyik úttörőjeként 1880-ban jelentette meg a palócokról szóló könyvét (Pintér, 1880). Mai metodikai kifejezésünket használva Pintér Sándort is résztvevő megfigyelőnek nevezhetjük, hiszen szülőfaluja, a tulajdonképpeni középpalóc csoportba tartozó Etes, illetve későbbi lakóhelye, a nyugati középpalóc területhez tartozó Szécsény és környékének nyelvjárását mutatta be. Leírása szerint mind az Ipoly menti palócban, mind a középpalócban jelen voltak a diftongusok. Az *aoma* 'alma', *szaoma* 'szalma', *baota* 'balta' példák segítségével mutatja be azt a kettőshangzót, amelynek ejtésekor a beszélő – megfigyelése szerint – az „o magánhangzóba rövid a-t beolvasztja” (Pintér, 1880, 32). Mai dialektológiai terminológiánkkal: emelkedő záródó típusú diftongusokat regisztrált, és a diftongusképződés itt is sajátos hangtani helyzetben, az *l* kiesésével

jön létre. A másik diftongus, amelyről számot ad, az *a* helyén ejtett *ao*. A hangejtésről annyit közöl, hogy „az *a* és az *o* összeolvadásával kemény fojtott hanggá alakul accentuatio nélkül” (Pintér, 1880, 32). Ha „accentuatio”, azaz hangsúlyozás nélkül ejtették, akkor vélhetően lebegő diftongus lehetett. A harmadik kettőshangzó, melyet Pintér Sándor lejegyez, az *ö* helyén hallott *eö*. Megfogalmazásában: „az *ö* betűt ritkán használja önálló hangzással, hanem az *e* betű beolvasztásával, mi által ismét egy új, sajátos hangárnyalatot teremt” (Pintér, 1880, 32–33. o.). (A korabeli leírásokban a betű és a hang fogalma keveredik.) Példaként az *eö kigyelme* és a *veörőfény* kifejezéseket írja le. (Az általam vizsgált XVII. századi Nógrád megyei nyelvemlékekben gyakran találkozunk írott formában az *öt*-helyettesítő *eö* írásmóddal. Nehéz eldönteni, hogy helyesírási sajátosság-e ez, avagy – Pintér Sándor adatai alapján – netán azonosíthatók az *eö* diftongussal.)

Istvánffy Gyula a XIX–XX. század fordulóján végzett palóckutatásokat. Gyűjtései elsősorban néprajzi célzatúak voltak, de a lejegyzett népdalok és népi versikék, amelyek egy része a Magyar Nyelvőrben is megjelent, a kiejtéshez hű lejegyzés alapján alkalmasak arra, hogy nyelvi korpuszként tekintsünk ezekre a népi szövegekre. Gyűjtéseit főként a Mátra vidékén végezte (Istvánffy 1894 a, b, c, d; 1895 a, b, c). A Mátra-vidéki palóc nyelvjárásban a XIX. század végén az alábbi diftongusokat adatolta: *aó*, *eő*, *eö*. Lejegyzett szövegeiből az alábbi példákat idézhetjük: *raóka*, *jaó*, *tojaó*, *paók*, *túraós*, *Erzsaókaónk*, *Gyurkaó*; *üleöre*, *ideőbe*, *erdeőbe*, *gyüiveő*; *feöment*, *eöveszett*, *feöve*, *feözi*, *beleöle*. Az *l* kiesésével végbemenő magánhangzónyúlás eredményeként a vokális itt is diftongussá lesz a kiejtésben: *vaót*, *szaóma*, *szaómāba*, *aódal*, *baóha*; *eömondom*, *szereömös*. Az egyes tájegységek ismertetésével foglalkozó könyvsorozat, az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képből 1900-ban megjelent Magyarország című VI. kötetében ekkor már jónévű etnográfusként írt Istvánffy Gyula összefoglaló tanulmányt a palócokról (Istvánffy, 1900). Ebben a munkájában is megemlíti a palócoknál hallott kettőshangzókat: a *laó* és a *gyüireő* példákat idézi.

A XX. század elején egy monográfiásorozat jelent meg a magyar nép művészetéről, amelynek 5. része a palócokról szól (Malonyai, 1922). A kötet szerkesztője példákat hoz az itt jellemző diftongusos ejtésre, ebből következtethetünk arra, hogy palóc területen még a XX. század elején is hallható volt a diftongus, de mivel általánosságban írnak erről a régióról ebben a monográfiában, így nem tudjuk, hogy melyik nyelvjárás csoport nyelvhasználatát adatolják. A felsorolásban az *uá*, *ié*, *uó*, *üő* kettőshangzókat említi a szerkesztő, példázza a felsorolt hangtani helyzeteket: *vuáros*, *üörzöm*, *iédes*, *miérges*, *kiéreg*, de példái között más diftongustípust is találunk: *aó* – *haó* 'hó', *aólom* 'álom'. Lebegő diftongusokként írja le ezeket, mivel így jellemzi: „A két magánhangzót külön-külön jól meghalljuk” (Malonyai, 1922, 20).

4. A diftongus jelenléte a XX–XXI. századi gyűjtésekben

Erdélyi Zsuzsanna a Kárpát-medencét bejárva fölgyűjtötte, majd lejegyezte és rendszerezte a szóbeli népi kultúrában hagyományozott, a magyar népi közösség folklórában fennmaradt archaikus népi imádságszövegeket (Erdélyi, 1974, 1976, 1978). Gyűjtése érintette a palóc vidéket is. Az 1960–70-es években többször járt határon túli, felvidéki palóc területeken, illetve Nógrád, Heves, Gömör és Borsod palócok lakta településein. Az archaikus imádságszövegek legutóbbi kiadásában (Erdélyi, 1999) közölt 321 szövegből 90 gyűjtött anyag palóc területről származik, tehát följegyzett szövegei jelentős arányban képviselik a palóc nyelvjárási régiót. Pais Dezső igen értékes, jeles munkának ítélte a népi imádságok, könyörgések gyűjtését és lejegyzését, s megfogalmazta, hogy Erdélyi Zsuzsanna folklórkutató archaikus népi imádságok gyűjtésére irányuló munkája „nyelvi szempontból is mennyire komolyan számba veendő (...) anyagot tartalmaz”. Pais Dezsőnek ezt a gondolatát Ortutay Gyula néprajzkutató az 1974-es, 1976-os és 1978-as imádságszöveg-kiadás bevezetőjeként írt előszavában említi (Erdélyi, 1974, 1976, 1978). Elképzelhető, hogy Pais Dezső véleményét egy Erdélyi Zsuzsanna-előadáshoz megfogalmazott hozzászólásából idézi. Az Ethnográfia c. folyóiratban 1971-ben megjelent ugyanis Erdélyi Zsuzsannának a Néprajzi Társaság Folklór Szakosztályának ülésén 1970. február 11-én elmondott előadásának írott változata, és a tanulmány után közölték a hozzászólásokat is, többek között Pais Dezsőét is, aki nyelvészeti, nyelvtörténeti szempontból közelített az imádságszövegekhez, s hangsúlyozta, hogy nagy kutatási lehetőséget lát a szöveganyagban (Pais, 1971, 364–367. o.). Bárczi Géza ugyancsak a régi magyar nyelvjárások vizsgálatára alkalmas anyagot látott ezekben az archaikus imádságszövegekben (Bárczi 1975). Ha megvizsgáljuk az Erdélyi Zsuzsanna által lejegyzett imádságszövegeknek és a hozzájuk fűzött adatközlői magyarázatoknak a nyelvhasználatát, akkor szinte mindegyik szöveg egységben felfedezhetjük az adatközlő nyelvjárására jellemző jegyeket. Voigt Vilmos néprajzkutatóként is felfigyelt arra, hogy a legtöbb adatközlő „régies dialektusban” mondta az imádságot. Így fogalmaz: „olyan szavakkal és formulákkal”, amelyeket már „az imádkozó sem értett” (Voigt, 2018, 33. o.). A legtöbb esetben Erdélyi Zsuzsanna igyekezett megőrizni a szövegek lejegyzésében a tájnyelvi jelleget, de nem minden esetben „régies” az adatközlők dialektusa, hanem éppen ellenkezőleg: az imádságszövegek a beszélt nyelv sajátosságait is őrzik. Így a nyelvtörténet és a nyelvjárások kutatója is nagyszerű forrásanyagot talál ebben a korpuszban. Mivel a gyűjtő igyekezett a kiejtéshez hűen lejegyezni a hallott szövegeket, így alapos okunk lehet azt feltételezni, hogy mivel a teljes palóc területen gyűjtött 90 imádságszövegben a gyűjtő egy helyen sem jelöl diftongust a szövegek

lejegyzésében, noha sok más (hangtani, alaktani, szótani, kommunikációs-pragmatikai) palóc nyelvjárási jellegzetességre találunk adatot, az adatközlői nagy valószínűséggel nem is ejtettek kettőshangzót.

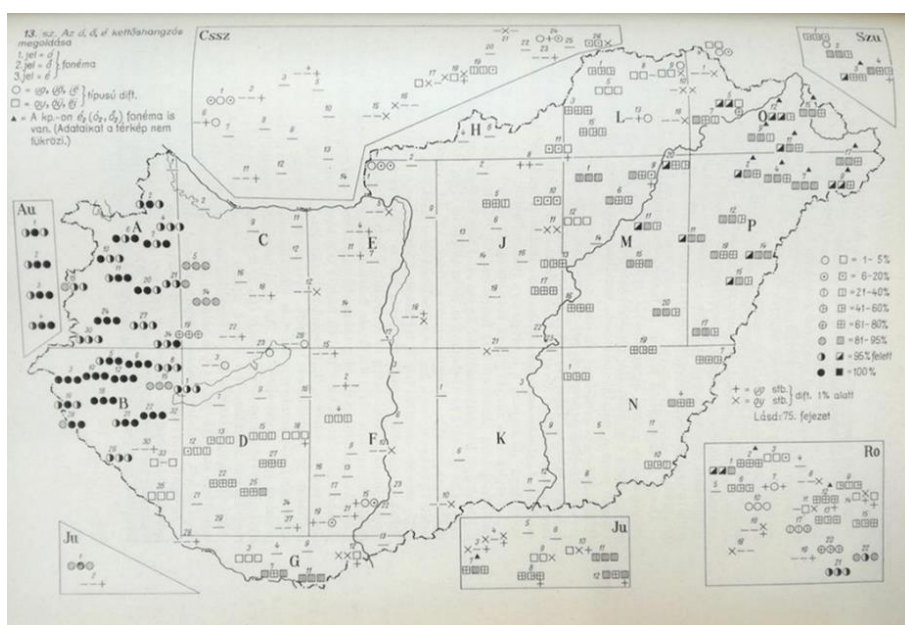
A magyar nyelvjárások atlasza az eddigi egyetlen, a Kárpát-medence magyar nyelvi beszélőinek regionális jellemzőit rögzítő nemzeti nyelvatlaszunk. Anyagát a kutatócsoport tagjai 1949 és 1964 között gyűjtötték, és az adatokat térképeken feldolgozva 1968–1977 között hat kötetben tették közzé (MNYA.). A palóc terület falvai közül az alábbi kutatópontokon jelöltek a gyűjtők kettőshangzós ejtést: Balaton (H-11), Bolyk (Cssz-17), Cserépfalu (M-1), Gyöngyöspata (J-5), Hét (L-3), Jászládány (J-17), Magyarhegymeg (Cssz-18), Nagylóc (H-5), Sajószöged (M-9), Szinpetri (L-1), Szuhogy (L-5), Tardona (L-15), Zsip (Cssz-19). Egyik-másik szó esetében egyes közeli palóc településeken mutatnak az adatok diftongusejtést, az ő helyén ő^ü: Zsip, Magyarhegymeg, Nagylóc, Gyöngyöspata, Tardona, Szinpetri, Szuhogy, Cserépfalu stb. településeken. A mai szlovákiai magyar nyelvjárások területi egységeit feldolgozó Presinszky Károly nem említi diftongizációt ebben a nyelvjárás csoportban (Presinszky, 2011, 211. o.). Elképzelhető tehát, hogy a honti Ipoly menti palóc nyelvjárásban a XIX. század óta lezajlott nyelvi változás következtében erősödött a monoftongizáció, csupán elvétve maradt meg itt-ott a diftongusos ejtés.

Az MNYA. tematikus térképe ennek a fonetikai jelenségnek az izoglosszáját szemlélteti (l. 1. ábra). A térképen azt látjuk, hogy a gyűjtők a XX. század közepén főként a palócság északi, keleti és déli részén adatoltak kettőshangzós ejtést. A középpalóc területen ekkor már visszaszorult vagy egészen eltűnt a korábban regisztrált diftongus.

Mazurka Károly Szuhogyi palóc tájszótárának előszavában N. Fodor János összefoglalja a keleti palóc, azon belül a suzhogyi nyelvjárás jellegzetességeit (N. Fodor, 2008). Ritka sajtószócikként említi egy suzhogyi hangtani jelenséget, amely a környék palóc nyelvjárására nem vagy kevéssé jellemző. Szuhogy idősebb beszélőinek körében ugyanis a köznyelvi á hang helyén nemcsak a palóc vidék beszélőire jellemző labiális *ā*, hanem az *áo* kettőshangzó is előfordul (N. Fodor, 2008, 14–15. o.). Az MNYA. gyűjtői az 50-es években végzett gyűjtésük során csak ezt a kettőshangzót adatolták itt. Megállapíthatjuk tehát, hogy a két gyűjtés között eltelt fél évszázad alatt is kezdett visszaszorulni a diftongus használata. Ugyanilyen típusú diftongust Szuhogyon kívül még Tornagörgön és Sajókázán adatoltak, de ezeken a településeken kevesebb adat fordult elő, mint Szuhogyon. Az *áo* diftongus megjelenésének második legnagyobb gyakoriságot mutató települése a szlavóniai Kórógy. A két falunak kapcsolata lehetett a múltban (N. Fodor, 2008, 15–16. o.), ezért lehet, hogy nyelvjárásuk több részrendszerben is hasonlóságot mutat. A horvátországi palóc nyelvjárásziget beszélőinek magánhangzóejtését is rögzítő Horvátországi (szlavóniai) magyar nyelvjárási atlasznak az adatok fonetikai

realizációit és tendenciáit összegző tanulmányai szerint a szlavóniai palóc falvakban az 1980-as években még ejtettek kettőshangzókat, pl. *věraog*, *tojájus*, *měihej*, *szakasztou*, *vaolou*, *fűkötöü*, *töpörtöü*. Az atlaszlapokat megelőző összefoglaló tanulmányban azt olvassuk, hogy tendenciaszerűen jelentkezik a hosszú á, é, ó, ő magánhangzók diftongusos záródó realizációja Kórógyon, a nyitódó változatok Lászlón (Penavin, 1984, 20. o.).

1. ábra. Az ó, ő, é kettőshangzós realizációk megoszlása a Magyar Nyelvjárások Atlaszának tematikus térképén

Közli: Imre, 1971, 273. o.

A XX. század végén és a XXI. század elején gyűjtött anyagból 2011-ben készült el Medvesalja nyelvjárási atlasza (Cs. Nagy, 2011). Ennek a tájegységnek a palóc nyelvjárása megőrizte a kettőshangzókat. Cs. Nagy Lajos ugyanis sorra tudta adatolni Medvesalja falvainak beszélői körében az *ó^u*, *ő^ü*, *éⁱ* záródó típusú diftongusokat. Az atlasz térképlapjain követhetjük az itt jellemző gazdag diftongusos ejtést.

Imre Samu szerint az északnyugati palóc nyelvjárástípus nehezen körülhatárolható terület, nagyjából a Garam vonalától a nyelvhatárig terjed (Imre, 1971, 353. o.). Sándor Anna és Presinszky Károly tovább pontosítja e terület nyelvjárási változatait (Sándor, 2004; Presinszky, 2011). Az Ipoly vidéki nyelvjárás a középpalóctól nyugatra helyezkedik el, nyugaton a Garam vonalát nem éri el.

Presinszky Károly az északnyugati palóc nyelvjárás csoport jellemzőinél említi, hogy a Nyitra-vidéket, különösen annak északi településeit a régebbi feldolgozások diftongáló területnek tartották, s említik is a „siklóejtésű” *íé, uó* realizációkat (hivatkozik többek között erre a XIX. századi leírásra: Turzó, 1899, 448. o.), viszont napjainkban már csak nyomokban található meg ez az ejtés mód az idősebb bédiek és zséreiek beszédében, pl. a *volt* ige ejtésében: *vuot* (Presinszky, 2011, 209. o.). A továbbiak közül a keleti palóc nyelvjárás csoportban jelöl kettőshangzót, az észak-borsodiban az *ā*-nak van diftongusos változata: *áo* (Presinszky, 2011, 213. o.). Az Ipoly vidéki csoportban nem adatol diftongusejtést. Szeder Fábián XIX. század eleji gyűjtése óta ebben a nyelvjárás csoportban a beszélők nyelvhasználatából eltűnt a kettőshangzós ejtés.

Az MTA–ELTE Geolingvisztikai Kutatócsoport munkájához kapcsolódva 2010-ben Karancslapujtón végeztem gyűjtést. Karancslapujtó az MNyA. és az Új magyar nyelvjárások atlaszának (ÚMNyA.) gyűjtőmunkája során kialakított térképen egyaránt a H-6-os kutatópont, sőt a XIX. századi palócleírások közül Szabó István káplán 1837-es Karancs-völgyi nyelvjárási adatai is rendelkezésünkre állnak, ezért módszertanilag jó lehetőség adódik a korábbi és a mai nyelvállapot összevetésére, a követéses vizsgálatra. A kutatócsoport munkamódszerét követve 10 adatközlővel készítettem kérdőíves felmérést és interjút. A több órányi hangfelvételen egyetlen idős, középkorú és fiatal adatközlőtől sem hallottam diftongusejtést. A Karancs-völgyiek sem őrizték meg a XIX. sz. elején még adatolt kettőshangzó-realizációkat beszédükben.

5. Összefoglalás, konklúzió

Összefoglalásul az adatok alapján megállapíthatjuk, hogy a palóc nyelvjárás régióban az évszázadok során egyre szűkebb területre szorult vissza a diftongusejtés. Elképzelhető, de nem igazolható, hogy az 1920-ban meghúzott országhatár nyelvhasználatot befolyásoló, divergáló tényezőként értelmezhető a jelenség vizsgálatában, mivel pl. a határ magyarországi oldalán fekvő Salgó-vidéki települések palóc nyelvjárásában nincsenek diftongusok, míg a határ túloldalán, a Szlovákiához csatolt medvesaljai falvak beszélőinek körében a XXI. században is jelen vannak, de ugyanígy a gyűjtők a mai Magyarország határain kívül eső szlavóniai nyelvjárás-sziget beszélői körében is adatoltak diftongusejtést a XX. században. A sziget-helyzet kedvez olyan nyelvi jelenségek megmaradásának, amelyek korábban szélesebb körben elterjedtek lehettek, így pl. elképzelhető, hogy a szlavóniai beszélőknél az évszázadokkal ezelőtti nyelvjárás egyes jelenségei maradtak fenn. A mai Magyarország területén található Karancs-vidéki helyi nyelvjárásban a XIX. században még élt a kettőshangzó-ejtés, de az 50-es években gyűjtött karancslapujtói

MNyA.-adatokban már nem találunk példát diftongusos ejtésre, és a karancslapujtói 2010-es gyűjtésem során sem tudtam adatolni ezt a hangtani jelenséget. Szuhogy nyelvjárásában még 2008-ban is lehetett adatolni az említett sajátos kettőshangzót, de ez a jelenség kivételes, a keleti palóc nyelvjárás csoportban jóformán csupán erre az egyetlen palóc településre jellemző, a környéken csak szórványosan hallunk efféle kettőshangzó-ejtést. S bár ennek a hangtani jelenségnek az esetében visszaszorulást, bizonyos helyeken a jelenség eltűnését tapasztaljuk, ám a palóc nyelvjárási beszélők máig őriznek olyan nyelvi sajátosságokat, amelyeket az itt élők évszázadok óta áthagyományoztak egyik nemzedékről a másikra (pl. az illabiális *á*, a labiális *ā*, a *-val*, *-vel* rag hasonulatlansága, a tájszavak egy része). A nyelvi változás kiegyensúlyozó erejeként a nyelvmegtartás és a nyelvjárásvesztés egyaránt jelen van ebben a nyelvi közösségben.

Irodalom

1. Bárczi Géza, 1975. Erdélyi Zsuzsanna „Hegyet hágék” c. műve kapcsán. *Vigília* 40, 80–82. o.
2. Bél Mátyás, 1735. *Notitia Hungariae novae historica geographia...* Bécs. http://real-r.mtak.hu/541/1/Notitia_Hungariae_novae_historico_geogra_1.pdf (letöltés ideje: 2021. 09. 18.)
3. Benkő Loránd, 1957. *Magyar nyelvjárástörténet*. Budapest: Tankönyvkiadó.
4. Chambers, J. K. – Trudgill, Peter, 1998. *Dialectology*. Cambridge: Cambridge University Press.
5. Deme László – Imre Samu szerk. 1968–1976. *A magyar nyelvjárások atlasza 1–6*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
6. Erdélyi Zsuzsanna, 1974. *Hegyet hágék, lőtőt lépék. Archaikus népi imádságok*. Szerk. Kanyar József, előszó Ortutay Gyula. Somogyi Almanach. Kaposvár.
7. Erdélyi Zsuzsanna, 1976. *Hegyet hágék, lőtőt lépék. Archaikus népi imádságok*. Előszó Ortutay Gyula. Budapest: Magvető.
8. Erdélyi Zsuzsanna, 1978. *Hegyet hágék, lőtőt lépék. Archaikus népi imádságok*. Előszó Ortutay Gyula. Budapest: Magvető.
9. Erdélyi Zsuzsanna, 1999. *Hegyet hágék, lőtőt lépék. Archaikus népi imádságok*. Pozsony: Kalligramm.
10. N. Fodor János, 2008. Szuhogy történetéről és nyelvjárásáról. In: Mazurka Károly: *Szuhogyi palóc tájszótár*. Budapest: Magyar Nyelvtudományi Társaság – Tinta Könyvkiadó. 9–16. o.
11. Gerstner Károly, 2018. Hangtörténet. In: Kiss Jenő – Pusztai Ferenc szerk. *A magyar nyelvtörténet kézikönyve*. Budapest: Tinta, 103–128. o.
12. Goossens, Jan, 1977. Die Begrenzung dialektologischer Problemgebiete. In: Goossens, Jan: *Deutsche Dialektologie*. Berlin–New York: Walter de Gruyter Verlag. pp. 53–61.
13. Gréczi-Zsoldos Enikő, 2007. *Nógrád vármegye nyelve a XVII. században*. Salgótarján: Nógrád Megyei Levéltár.

14. Gréczi-Zsoldos Enikő, 2016. Egy palóc település, Karancslapujtő generációinak nyelvhasználata a 21. század elején. In: Balázs Géza – Veszelszki Ágnes szerk. *Generációk nyelve. Tanulmányok*. Budapest: ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszék – Inter – MSZT. 365–372. o.
15. Gréczi-Zsoldos Enikő, 2017. Nyelvjárás és attitűd egy palóc faluban a XXI. század elején. In Hajba Renáta – Tóth Péter – Vörös Ferenc szerk. „...ahogy a csillag megy az égen...”. *Köszöntő kötet Molnár Zoltán tiszteletére*. Szombathely: Savaria University Press. 113–120. o.
16. Gréczi-Zsoldos Enikő, 2020. Változásvizsgálat egy középpalóc közösség nyelvhasználatában. In: Heltai János Imre – Oszkó Beatrix szerk. *Nyelvi repertoárok a Kárpát-medencében és azon kívül: Válogatás a 20. Élőnyelvi Konferencia (Budapest, 2018. augusztus 30. – szeptember 1.) előadásaiból*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. 154–159. o.
17. Haader Lea – Papp Zsuzsanna közléteszi, bevez. 2001. *Gömör-kódex 1516. A nyelvemlék hasonmása és betűhű átirata bevezetéssel és jegyzetekkel*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézete.
18. Hollók Imre, 1836. Észrevételek a gömői barkók szójárásáról. *Tudománytár* 1836/9: 60–64. o.
19. Horger Antal, 1897. Ráskai Lea nyelvjárása. *Magyar Nyelvőr* 26, I. rész: 193–202. o., II. rész: 245–251. o.
20. Imre Samu, 1971. *A mai magyar nyelvjárások rendszere*. Budapest: Akadémia Kiadó.
21. Istvánffy Gyula, 1894a. Tréfás versikék. *Magyar Nyelvőr* 23, 141. o.
22. Istvánffy Gyula, 1894b. Tréfás dalok. *Magyar Nyelvőr* 23, 191. o.
23. Istvánffy Gyula, 1894c. Tréfás versikék. *Magyar Nyelvőr* 23, 284. o.
24. Istvánffy Gyula, 1894d. Tréfás versikék. *Magyar Nyelvőr* 23, 333. o.
25. Istvánffy Gyula, 1895a. Párbeszéddek. *Magyar Nyelvőr* 24, 94–95. o.
26. Istvánffy Gyula, 1895b. Tájszók. Mátravidékiek. *Magyar Nyelvőr* 24, 288. o.
27. Istvánffy Gyula, 1895c. Tájszók. Mátravidékiek. *Magyar Nyelvőr* 24, 431–432. o.
28. Istvánffy Gyula, 1900. A palóczok. In: Jókai Mór főszerk. *Az Osztrák-Magyar Monarchia Írásban és Képben. Felső-Magyarország 18*. Budapest: Magyar Királyi Államnyomda.
29. Juhász Dezső, 2011. A magyar nyitódó kettőshangzók történetéről a tér és az idő dimenziójában. In: Bakró-Nagy Marianne – Forgács Tamás szerk. *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei* 6. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Magyar Nyelvészeti Tanszék. 123–128. o.
30. Juhász Dezső, 2018. A nyelvjárások történetéből. In: Kiss Jenő – Pusztai Ferenc szerk. *A magyar nyelvtörténet kézikönyve*. Budapest: Tinta, 314–349. o.
31. Kiss Jenő, 2001. A nyelvjárások osztályozása. In: Kiss Jenő szerk. *Magyar dialektológia*. Budapest: Osiris Kiadó. 72–81. o.
32. Kiss Jenő szerk. 2001. *Magyar dialektológia*. Budapest: Osiris Kiadó.
33. Malonyai Dezső, 1922. *A magyar nép művészete. Hont, Nógrád, Heves, Gömör, Borsod magyar népe, a palócok művészete*. 5. Budapest: Franklin Társulat.

34. MDial. = Kiss Jenő szerk. *Magyar dialektológia*. Budapest: Osiris Kiadó.
35. MNyA. = Deme László – Imre Samu szerk. 1968–1976. *A magyar nyelvjárások atlasza 1–6*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
36. Cs. Nagy Lajos, 2011. *Medvesalja magyar nyelvjárási atlasza*. Nagykapos (Velké Kapušany): Luminosus n. o. Kiadó.
37. Pais Dezső, 1971. Hozzászólás Erdélyi Zsuzsanna előadásához (Archaikus és középkori elemek népi szövegekben). *Ethnografia* 82, 364–367.
38. Pálóczi Horváth Ádám, 1821. *A' magyar nyelv' dialectusairól*. In: Horvát István: *Jutalom feleletek a' magyar nyelvről, a' Magyar Nemzeti Museum 1815. 1816. 1817. esztendei kérdéseire*. 1. Pest: Trattner Nyomdája. 3–78. o.
39. Pap Gyula gyűjtötte és kiadta 1865. *Palóc népköltemények*. Sárospatak: Forster R. A Ref. Főiskola.
40. Penavin Olga, 1984. *Horvátországi (szlavóniai) magyar nyelvjárási atlasz*. Újvidék (Novi Sad): A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete.
41. Pintér Sándor, 1880. *A Palóccokról. Népismerető tanulmány*. Budapest. (Hasonmás: 1995. Szécsény)
42. Presinszky Károly, 2011. A szlovákiai magyar nyelvjárások területi egységei. In: Szabómihály Gizella – Lanstyák István szerk. *Magyarok Szlovákiában. Nyelv. 7*. Somorja (Šamorín): Fórum Kisebbségkutató Intézet. 201–217.
43. Reguly Antal, 1854/1975. *Palóc jegyzetei. S. a. r.: Selmeczi Kovács Attila*. Eger. (Tanulmányok a Palóckutatás körében 1.)
44. Reguly Antal, 1854/1994. *Magyarországi jegyzetek*. Szerk. és közreadja: Selmeczi Kovács Attila. Budapest: Néprajzi Múzeum.
45. Szabó István, 1837. Karancs-vidéki palóc nyelv. *Tudományos Gyűjtemény* 1837/1: 43–66. o.
46. Szeder Fábián, 1819. *A' Palóczok*. In: Szeder Fábián 2005. *A' Palóczokról. (Hasonmás)*. Dunaszerdahely (Dunajská Streda): Liliium Aurum Kiadó. 5–26. o.
47. Szeder Fábián, 1821. *A' Palóczokról eredetekre, és Pannóniába való jövedelekre nézve*. In: Szeder Fábián 2005. *A' Palóczokról. (Hasonmás)*. Dunaszerdahely (Dunajská Streda): Liliium Aurum Kiadó. 27–36. o.
48. Szeder Fábián, 1835. *A' Palóczokról*. In: Szeder Fábián 2005. *A' Palóczokról. (Hasonmás)*. Dunaszerdahely (Dunajská Streda): Liliium Aurum Kiadó. 37–76. o.
49. Turzó Ferenc, 1899. A Nyitravidéki palóc nyelvjárás. *Magyar Nyelvőr* 27, 448–452. o.
50. Vadnai Rudolf, 1872. *Nyálvünk' hangolvadásárul I. Az önhangzók' olvadása*. Pest: Athenaeum Nyomdája.
51. Voigt Vilmos, 2018. Soron következő feladatok az archaikus magyar imák kutatásában. In: Lengyel Ágnes–Czövek Judit szerk. *„Kívül aranyos, belül irgalmas...”*. Tanulmányok Erdélyi Zsuzsanna emlékére. Balassagyarmat: MNM Palóc Múzeuma. 31–37. o.

References

1. Bárczi Géza 1975. Erdélyi Zsuzsanna „Hegyet hágék” c. műve kapcsán [In Connection with the Work of Zsuzsanna Erdélyi „Hegyet hágék”]. *Vigília [Vigil]*, 40, 80–82. o. (In Hungarian).
2. Bél Mátyás 1735. *Notitia Hungariae novae historica geographia... [Overview of the New Historical Geography of Hungary...]*. Bécs.
http://real-r.mtak.hu/541/1/Notitia_Hungariae_novae_historico_geogra_1.pdf
(2021. 09. 18.)
3. Benkő Loránd 1957. *Magyar nyelvjárástörténet [Hungarian Dialect History]*. Tankönyvkiadó. Budapest (In Hungarian).
4. Chambers, J. K. – Trudgill, Peter 1998. *Dialectology*. Cambridge: Cambridge University Press.
5. Deme László – Imre Samu szerk. 1968–1976. *A magyar nyelvjárások atlasza 1–6. [Atlas of the Hungarian Dialects]*. Akadémiai Kiadó. Budapest (In Hungarian).
6. Erdélyi Zsuzsanna 1974. *Hegyet hágék, lőtőt lépék. Archaikus népi imádságok [Archaic Folk Prayers]*. Szerk. Kanyar József, előszó Ortutay Gyula. Somogyi Almanach. Kaposvár (In Hungarian).
7. Erdélyi Zsuzsanna 1976. *Hegyet hágék, lőtőt lépék. Archaikus népi imádságok [Archaic Folk Prayers]*. Előszó Ortutay Gyula. Magvető Kiadó. Budapest (In Hungarian).
8. Erdélyi Zsuzsanna 1978. *Hegyet hágék, lőtőt lépék. Archaikus népi imádságok [Archaic Folk Prayers]*. Előszó Ortutay Gyula. Magvető Kiadó. Budapest (In Hungarian).
9. Erdélyi Zsuzsanna 1999. *Hegyet hágék, lőtőt lépék. Archaikus népi imádságok [Archaic Folk Prayers]*. Kalligramm Kiadó. Pozsony (In Hungarian).
10. N. Fodor János 2008. Szuhogy történetéről és nyelvjárásáról [About the History and the Dialect of Szuhogy]. In: Mazurka Károly: *Szuhogyi palóc tájszótár [Dialect Dictionary of Szuhogy]*. Magyar Nyelvtudományi Társaság – Tinta Könyvkiadó. Budapest. 9–16. o. (In Hungarian).
11. Gerstner Károly 2018. Hangtörténet [The History of Phonemes]. In: Kiss Jenő–Pusztai Ferenc eds. *A magyar nyelvtörténet kézikönyve [Handbook of Hungarian Language History]*. Tinta Kiadó, Budapest. 103–128. o. (In Hungarian).
12. Goossens, Jan 1977. Die Begrenzung dialektologischer Problemgebiete [The Delimitation of Dialectological Problem Areas]. In: Goossens, Jan: *Deutsche Dialektologie [German Dialectology]*. Walter de Gruyter Verlag. Berlin–New York. 53–61. o. (In German).
13. Gréczi-Zsoldos Enikő 2007. *Nógrád vármegye nyelve a XVII. században [The Language of Nógrád County in the 17th Century]*. Nógrád Megyei Levéltár. Salgótarján (In Hungarian).
14. Gréczi-Zsoldos Enikő 2016. Egy palóc település, Karancslapujtó generációinak nyelvhasználata a 21. század elején [The Language Use of the Generations of a Palóc Village, Karancslapujtó at the Beginning of the 21st Century]. In: Balázs Géza–Veszelszki Ágnes szerk. *Generációk nyelve. Tanulmányok [Language Use of the Generations. Studies]*. Budapest: ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszék – Inter – MSZT. 365–372. o. (In Hungarian).

15. Gréczi-Zsoldos Enikő 2017. Nyelvjárás és attitűd egy palóc faluban a XXI. század elején [The Dialect and the Language Attitude in a Palóc Village at the Beginning of the 21st Century]. In: Hajba Renáta–Tóth Péter–Vörös Ferenc eds. „...ahogy a csillag megy az égen...”. *Köszöntő kötet Molnár Zoltán tiszteletére* [„...as the star goes in the sky...” *Greeting Book in Honour of Zoltán Molnár*]. Szombathely: Savaria University Press. 113–120. o. (In Hungarian).
16. Gréczi-Zsoldos Enikő 2020. Változásvizsgálat egy középpalóc közösség nyelvhasználatában [Analysis of Changes in the Language Use of a Community in the Central Palóc]. In: Heltai János Imre–Oszkó Beatrix szerk. *Nyelvi repertoárok a Kárpát-medencében és azon kívül. Válogatás a 20. Élőnyelvi Konferencia (Budapest, 2018. augusztus 30. – szeptember 1.) előadásaiból* [Linguistic Repertoires in the Carpathian Basin and Beyond. Selection from the Presentations of the 20th Hungarian Sociolinguistics Conference (Budapest, August 30 – September 1, 2018)]. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. 154–159. o. (In Hungarian)
17. Haader Lea–Papp Zsuzsanna publ. and intr. 2001. *Gömöry-kódex 1516* [Gömöry Codex 1516]. *A nyelvelmék hasonmása és betűhű átírata bevezetéssel és jegyzetekkel* [The Facsimile and Literal Transcription of this Literary Remains of a Language with an Introduction and Notes]. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézete. (In Hungarian)
18. Hollók Imre 1836. Észrevételek a gömöri barkók szójárásáról [Remarks on the Speech of the 'Barkó' Ethnic Group of Gömör]. *Tudománytár* [Science Library] 1836/9: 60–64. o. (In Hungarian)
19. Horger Antal 1897. Ráskai Lea nyelvjárása [The Dialect of Lea Ráskai]. *Magyar Nyelvőr* [Hungarian Language Guard] 26, 1. 193–202., 2. 245–251. o. (In Hungarian).
20. Imre Samu 1971. *A mai magyar nyelvjárások rendszere* [The System of the Hungarian Dialects]. Akadémia Kiadó. Budapest. (In Hungarian)
21. Istvánffy Gyula 1894a. Tréfás versikék [Funny Verses]. *Magyar Nyelvőr* [Hungarian Language Guard] 23, 141. o. (In Hungarian).
22. Istvánffy Gyula 1894b. Tréfás dalok [Funny Songs]. *Magyar Nyelvőr* [Hungarian Language Guard] 23, 191. o. (In Hungarian).
23. Istvánffy Gyula 1894c. Tréfás versikék [Funny Verses]. *Magyar Nyelvőr* [Hungarian Language Guard] 23, 284. o. (In Hungarian).
24. Istvánffy Gyula 1894d. Tréfás versikék [Funny Verses]. *Magyar Nyelvőr* [Hungarian Language Guard] 23, 333. o. (In Hungarian).
25. Istvánffy Gyula 1895a. Párbeszéddek [Dialogues]. *Magyar Nyelvőr* [Hungarian Language Guard] 24, 94–95. o. (In Hungarian).
26. Istvánffy Gyula 1895b. Tájszók. Mátravidékiek [Local Words from the Region of the Mátra]. *Magyar Nyelvőr* [Hungarian Language Guard] 24, 288. o. (In Hungarian).
27. Istvánffy Gyula 1895c. Tájszók. Mátravidékiek [Local Words from the Region of the Mátra]. *Magyar Nyelvőr* [Hungarian Language Guard] 24, 431–432. o. (In Hungarian).
28. Istvánffy Gyula 1900. A palóczok [The Ethnic Group: Palóc]. In: Jókai Mór ed. *Az Osztrák-Magyar Monarchia Írásban és Képben. Felső-Magyarország* [The Austro-Hungarian Monarchy in Writing and Pictures. The Highland of Hungary] 18. Budapest: Magyar Királyi Államnyomda (In Hungarian).

29. Juhász Dezső 2011. A magyar nyitódó kettőshangzók történetéről a tér és az idő dimenziójában [About the History of the Hungarian Opening Diphthongs in the Dimension of Space and Time]. In: Bakró-Nagy Marianne–Forgács Tamás eds. *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei [Recent Results in the Researches of the History of Language]* 6. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Magyar Nyelvészeti Tanszék. 123–128. o. (In Hungarian).
30. Juhász Dezső 2018. A nyelvjárások történetéből [From the History of the Dialects]. In: Kiss Jenő–Pusztai Ferenc eds. *A magyar nyelvtörténet kézikönyve [Handbook of the Hungarian Language History]*. Budapest: Tinta Kiadó. 314–349. o. (In Hungarian).
31. Kiss Jenő 2001. A nyelvjárások osztályozása [The Classification of the Dialects]. In: Kiss Jenő ed. *Magyar dialektológia [Hungarian Dialectology]*. Budapest: Osiris Kiadó. 72–81. o. (In Hungarian).
32. Kiss Jenő ed. 2001. *Magyar dialektológia [Hungarian Dialectology]*. Budapest: Osiris Kiadó (In Hungarian).
33. Malonyai Dezső 1922. *A magyar nép művészete. Hont, Nógrád, Heves, Gömör, Borsod magyar népe, a palócok művészete [The Art of the Hungarian People. The Hungarian People in Hont, Nógrád, Heves, Gömör, Borsod, the Art of the 'Palóc' Ethnic Group]* 5. Budapest: Franklin Társulat (In Hungarian).
34. MDial. = Kiss Jenő ed. *Magyar dialektológia [Hungarian Dialectology]*. Budapest: Osiris Kiadó (In Hungarian).
35. MNyA. = Deme László–Imre Samu eds. 1968–1976. *A magyar nyelvjárások atlasza [Atlas of the Hungarian Dialects]* 1–6. Budapest: Akadémiai Kiadó (In Hungarian).
36. Cs. Nagy Lajos 2011. *Medvesalja magyar nyelvjárás atlasza [Atlas of the Hungarian Dialect in Medvesalja]*. Velké Kapušany: Luminosus n. o. Kiadó (In Hungarian).
37. Pais Dezső 1971. Hozzászólás Erdélyi Zsuzsanna előadásához (Archaikus és középkori elemek népi szövegekben) [Comment on the Presentation of Zsuzsanna Erdélyi. (Archaic and Medieval Elements in the Folk Texts)]. *Ethnografia* 82, 364–367. o. (In Hungarian).
38. Pálóczi Horváth Ádám 1821. A' magyar nyelv' dialectusairól [About the Dialects of the Hungarian Language]. In: Horvát István: *Jutalom feleletek a' magyar nyelvről... [Studies about the Hungarian Language...]* 1. Pest: Trattner Nyomdája. 3–78. o. (In Hungarian).
39. Pap Gyula 1865. *Palóc népköltemények [Palóc Folk Poems]*. Sárospatak: Forster R. A Ref. Főiskola (In Hungarian).
40. Penavin Olga 1984. *Horvátországi (szlavóniai) magyar nyelvjárás atlasz [Atlas of the Hungarian Dialects in Croatia (Slavonia)]*. Novi Sad: A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete (In Hungarian).
41. Pintér Sándor 1880. *A Palócokról. [About the 'Palóc' Ethnic Group]*. Budapest. (Facsimile: 1995. Szécsény) (In Hungarian).
42. Presinszky Károly 2011. A szlovákiai magyar nyelvjárások területi egységei [The Areas of the Hungarian Dialects in Slovakia]. In: Szabó Mihály Gizella–Lanstyák István eds. *Magyarok Szlovákiában. Nyelv [Hungarians in Slovakia. Language]* 7. Šamorín: Fórum Kisebbségkutató Intézet. 201–217. o. (In Hungarian).

43. Reguly Antal 1854/1975. Palóc jegyzetei [Notes about the 'Palóc' Ethnic Group]. Ed.: Selmeczi Kovács Attila. Eger. (*Tanulmányok a Palóckutatás körében 1.*) [*Studies in the Theme of the Palóc-research*] (In Hungarian).
44. Reguly Antal 1854/1994. *Magyarországi jegyzetek* [Notes from Hungary]. Ed.: Selmeczi Kovács Attila. Budapest: Néprajzi Múzeum (In Hungarian).
45. Szabó István 1837. Karancs-vidéki palóc nyelv [The 'Palóc' Dialect in the Region of Karancs]. *Tudományos Gyűjtemény* [Scientific Collection] 1837/1: 43–66. o. (In Hungarian).
46. Szeder Fábián 1819. A' Palóczok [The 'Palóc' Ethnic Group]. In: Szeder Fábián 2005. *A' Palóczokról* [About the 'Palóc' Ethnic Group]. (Facsimile). Dunajská Streda: Liliium Aurum Kiadó. 5–26. o. (In Hungarian)
47. Szeder Fábián 1821. A' Palóczokról eredetekre, és Pannóniába való jövetelekre nézve [About the 'Palóc' Ethnic Group in view of their Genesis and Coming to Pannonia]. In: Szeder Fábián 2005. *A' Palóczokról* [About the 'Palóc' Ethnic Group]. (Facsimile). Dunajská Streda: Liliium Aurum Kiadó. 27–36. o. (In Hungarian).
48. Szeder Fábián 1835. A' Palóczokról [About the 'Palóc' Ethnic Group]. In: Szeder Fábián 2005. *A' Palóczokról*. (Facsimile). Dunajská Streda: Liliium Aurum Kiadó. 37–76. o. (In Hungarian).
49. Turzó Ferenc 1899. A Nyitravidéki palóc nyelvjárás [The Palóc Dialect in the Region of Nyitra]. *Magyar Nyelvőr* [Hungarian Language Guard] 27, 448–452. o. (In Hungarian).
50. Vadnai Rudolf 1872. *Nyálvünk' hangolvasásáról I. Az önhangzók' olvasása* [About the Hungarian Vowels]. Pest: Athenaeum Nyomdája (In Hungarian).
51. Voigt Vilmos 2018. Soron következő feladatok az archaikus magyar imák kutatásában [New Exercises in the Research of the Archaic Hungarian Prayers]. In: Lengyel Ágnes–Czövek Judit eds. „Kívül aranyos, belül irgalmas...”. *Tanulmányok Erdélyi Zsuzsanna emlékére* [„Outside is golden, inside is merciful...” *Studies to the Memory of Zsuzsanna Erdélyi*]. Balassagyarmat: MNM Palóc Múzeuma. 31–37. o. (In Hungarian).

A palóc nyelvjárási beszélőközösség diftongushasználatának izoglosszája térben és időben

Grécsi-Zsoldos Enikő, PhD, Miskolc, Egyetem u. 1. Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet Magyar Nyelvtudományi Tanszék, egyetemi docens, Magyarország; boleniko@uni-miskolc.hu, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4688-8423>.

Az utóbbi években végzett palóckutatásaim során fény derült arra, hogy a palóc nyelvjárási régióban a korábbi nyelv(járás)történeti korszakokban tágabb területen használtak diftongusokat, mint a későbbi korokban. Élőnyelvi gyűjtéseken alapuló adatok bizonyítják, hogy a régió bizonyos területein, egyes nyelvjárás csoportokban és helyi nyelvjárásokban még a XIX. században is adatoltak diftongusejtést, a XX. század végén és ma azonban a

palóc nyelvjárási beszélőközösséghez tartozók nagy része nem ejt diftongusokat. Különösen érzékelhető ez a divergáló nyelvi mozgás a trianoni határ két oldalán. Tanulmányomban a diftongushasználat és -eltűnés időbeli és térbeli határait igyekszem megrajzolni. A vizsgálat alapjául szolgáló korpusz segítségével a középkori kódexek korától, azaz az ómagyar kortól a középmagyar és az újmagyar kori szövegeken át napjainkig, az újabb magyar korig igyekszem bemutatni a nyelvhasználati változást. Elemzésem az alábbi írásbeli és szóbeli adatokat veszi számba: a palóc területről származó Legény Katától maradt középkori nyelvemlék, a Gömör-kódex, a XVIII. századi első olyan megjegyzés, amely a palóc nyelvjárásra vonatkozik, XIX. századi palócleírások: köztük Szeder Fábán palócdolgozatai, melyek elsők a palócleírások sorában, valamint Hollók Imre gömöri, Szabó István Karancs-völgyi gyűjtései, Reguly Antalnak a palócok körében végzett gyűjtőútja során tett feljegyzései, Pap Gyulának a Salgó-vidéki népköltemény-gyűjtése elé írt bevezetője a nyelvjárásról, Pintér Sándornak a nyugati középpalóc területen végzett gyűjtései, a Mátra környékén élő palócok köréből lejegyzett népdalok, rigmusok szövegei Istvánffy Gyula közlésében, illetve a XX. század közepén gyűjtött adatokat tartalmazó magyar nyelvjárások atlasza, a Horvátországi (szlavóniai) nyelvjárási atlasz palóc nyelvjárászigeteinek adatai, Medvesalja magyar nyelvjárási atlasza és a XX–XXI. századi élőnyelvi gyűjtések, köztük saját gyűjtéseim. Ezen adatok alapján igyekszem bemutatni a palóc nyelvjárási területeken a diftongusok terjedésének izoglosszáját, terjedési határát térben és időben.

Kulcsszavak: *izoglossza, nyelvjárás, dialektus, diftongus, palóc, nyelvi változás.*

Изгласа вживання дифтонгів у мововживанні палочької спільноти в просторі й часі

Еніке Греці-Жолдош, PhD, Мішкольц, кафедра угорської мови Інституту угорської мови та літератури факультету гуманітарних наук Мішкольцького університету, доцент університету, Угорщина; boleniko@uni-miskolc.hu, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4688-8423>.

Проведені нами протягом останніх років дослідження палочького діалекту виявили, що в регіоні поширення цих говорів у попередні епохи дифтонг використовувався на більшій території, ніж у пізніші періоди. Дані, що базуються на збиранні явищ живої мови, підтверджують, що на певних територіях регіону в певних місцевих говорах і говірках ще в XIX столітті фіксувалися дифтонги, натомість наприкінці XX століття та сьогодні серед мовців палочького діалекту більшість не вимовляє дифтонгів. Особливо помітним є цей дивергентний мовний рух по обидва боки трианонського кордону. У публікації зроблено спробу окреслити часові та просторові межі використання та зникнення дифтонга. З допомогою корпусу, що послужив основою аналізу, простежено зміни у мововживанні від давньої доби до Середньовіччя та Нового часу, а також від Нового часу до наших днів. У статті використано такі письмові та усні дані: середньовічна писемна пам'ятка Като Легенді (Legény Kató), Кодекс Гоморі (Gömör-kódex), який вперше зафіксував

полоцький діалект; також використано описи палоського діалекту XVIII–XIX століть (серед них праці Фабіана Седера, які стали першим науковим вивченням діалекту, а також дослідження Імре Голлока, Іштван-Коронча Сабова, замітки Антала Регулі, зроблені ним під час збору діалектологічного матеріалу серед паловців, передмова до фольклористичної збірки Дюли Папа, в якій окрему увагу присвячено і діалектам, діалектологічні матеріали, зібрані Шандором Пінтером на західно-центрально-територіях паловців, народні пісні, зібрані в середовищі паловців, які проживають у Матрі та околицях, тексти, зібрані Дюлою Іштванфі), атлас угорських говорів на основі даних, зібраних у середині XX століття, дані палоського діалекту в атласі говорів Хорватії, атлас угорських говорів Медвешома і зібрані матеріали живої мови XX–XXI століть, серед них і наші власні матеріали. На основі цих даних зроблено спробу ізоглосу поширення дифтонгів у палоському діалекті як просторово, так і хронологічно.

Ключові слова: *ізоглоса, говірка, діалект, дифтонг, палоч, мовні зміни.*

The Isoglosses of the Diphtong Use in the Palóc Dialect Group in Space and Time

Enikő, Grécsi-Zsoldos, PhD, Miskolc-Egyetemváros, Egyetem u 1. Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet Magyar Nyelvtudományi Tanszék, docent, Hungary; boleniko@uni-miskolc.hu, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4688-8423>.

In recent years I have done researches in the Palóc dialect area. In this region the diphthongs were used by the speakers of a larger area in earlier eras of Hungarian language history. In some dialect groups and local dialects of this region even in the 19th century also reported diphthong pronunciation. At the end of the 20th century and now most of the Palóc speakers do not pronounce diphthongs, this data is demonstrated in language tests. It can be detected divergent linguistic movements. We can perceive those different phenomena on both sides of the Trianon border in the earlier Nógrád county (the borderline between Hungary and Slovakia is here at the present). The geographical boundary line marking the area in which a distinctive linguistic feature commonly occurs. The isogloss means a geographical dialect continuum. In my study, I try to draw the temporal and spatial boundaries of diphthong use and disappearance. Sometimes these differences will be larger, sometimes smaller, but they will be cumulative. My corpus shows linguistic changes from the Middle Age to the present. My analysis was done by the following written and oral data: 1. The Code of Gömör from the 16th century – the nun who copied it (her name: soror Katherina, Legéndy Kató), comes from the Palóc dialect region from the village Legénd. My resources contain the descriptions of the speech and customs of the Palóc speakers from the 18th and the 19th century (Matthias Bel 1735, from the northern Palóc region; Fábíán Szeder 1819, the first and the following researches in the area along the river Ipoly; Imre Hollók 1836, from the region of Gömör; István Szabó 1837, in the valley of Karancs; Antal Reguly 1857, notes on her trip in the land of Palóc ethnicity; Gyula Pap 1865, from the region of Salgó; Sándor Pintér 1880, her collections in the

western central region of the Palóc; Gyula Istvánffy 1890–1900, her collection of the folk poetries in the area of Mátra); 3. Atlas of the Hungarian Dialects from the middle of the 20th century; 4. the data from the atlases of dialect islands from Slavonien (at the present: Croatia); 5. Dialect Atlas of Medvesalja; 6. and language databases from the 20th and 21th century, my own research from a village Karancslapujtő in the Palóc area. Based on the data, I try to present the isogloss of the spread of diphthongs in space and time in the Palóc dialect area groups.

Keywords: *isogloss, dialect, dialectology, diphthong, Palóc, language change.*

© Gréczi-Zsoldos Enikő, 2022